

Н. М. Левченко,
к. е. н., доцент, докторант, Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного Управління при Президенті України

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АПК

В статті розглянуто основні функції державних органів влади щодо регулювання інноваційного розвитку АПК.

In article it is considered the basic functions of the state bodies after regulation of innovative development of agrarian and industrial complex.

ВСТУП

Агропромисловий комплекс України є одним з найкрупніших секторів економіки держави, який, на думку більшості авторитетних вчених та політиків, знаходиться в стані системної кризи. Теоретичне узагальнення шляхів реформування, подолання кризових явищ у розвитку аграрного виробництва свідчить, що найоптимальнішим із можливих напрямів становлення вітчизняного аграрного сектора є інноваційний.

Сьогодні, як зазначає Міністр аграрної політики України М.В. Присяжнюк, "для того, щоб подолати існуючі загрози, щоб підняти вітчизняний аграрний сектор на якісно новий рівень, зробити сільське господарство інвестиційно привабливим та перетворити його на успішний бізнес, потрібно зробити корекцію самої аграрної політики.

Проте, в жодному разі не йдеться про методи "жорсткої сили". Радикальні, стресові реформи тут неприйнятні й недопустимі. Вони лише прискорять руйнівні процеси у агросекторі.

Українські реалії потребують "м'якої сили". Таким "м'яким" реформуванням може стати перехід до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку АПК. Лише такий підхід здатний забезпечити стабільний та конкурентоспроможний розвиток національного агросектора.

Проте, перехід українського аграрного сектора на інноваційний шлях не відбудеться сам собою. Потрібні зусилля, потрібно вже зараз виконати низку завдань... Тобто на часі — впровадження цивілізованої та ефективної державної політики інноваційного розвитку АПК... Лише таким шляхом можна швидко й ефективно трансформувати аграрне виробництво і водночас забезпечити вихід на світовий рівень, що надзвичайно важливо для нашої держави з її величезним потенціалом аграрної країни".

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми інноваційного розвитку АПК та заходи щодо його активізації розглядаються в численних публікаціях вітчизняних учених-економістів, а саме: Д.Ф. Харківського, О.М. Могильного, П.М. Макаренка, І.Г. Кириленко, Н.К. Васильєвої, А.П. Гриценко, Н.М.Сіренко та ін. Але вирішення даних проблем залишається актуальним і вимагає подальшого поглибленого дослідження, оскільки інноваційний шлях розвитку здатний вивести аграрного товаровиробника не тільки з кризи, а й забезпечити конкурентоспроможність його продукції та вихід на світовий рівень.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основним завданням статті є виділення загальноекономічних передумов державного регулювання інноваційних процесів та на їх основі формулювання функцій державних органів влади, інституціональних механізмів та технологій впливу держави на інноваційний розвиток АПК.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Державна політика інноваційного розвитку АПК являє собою створення та планомірне здійснення ієрархічно побудованими органами державної влади комплексу заходів, спрямованих на досягнення розширеного відтворення АПК, за якого зростання обсягів виробництва продукції та підвищення її конкурентоспроможності досягається не шляхом збільшення витрат ресурсів, а переважно за рахунок інноваційного розвитку, тобто активного використання нових знань та їх матеріалізованих результатів, максимального використання і прискореного освоєння наукомістких технологій. У зв'язку з цим варто особливо відзначити комплексність, взаємопов'язаність інструментів дер-

жальної політики інноваційного розвитку АПК. Спонтанні, ізольовані заходи для стимулювання інновацій, навіть дуже радикальні, як правило, є малорезультативними, а найчастіше — приносять протилежний ефект.

Інноваційна політика є потужним важелем, за допомогою якого належить подолати спад в АПК, забезпечити його структурну перебудову і наповнити ринок різноманітною конкурентоспроможною продукцією аграрної сфери виробництва. Окрім того, оскільки в даний час інновації пронизують буквально всі сторони економічного життя, державна політика інноваційного розвитку АПК усе тісніше переплітається з іншими складовими державного регулювання соціально-економічних процесів. Відзначимо деякі найбільш важливі взаємозв'язки.

Політика інноваційного розвитку АПК неминує зазнає впливу від загальноекономічної стратегії держави. Ступінь державного втручання в інноваційні процеси значною мірою визначається загальними механізмами економічного регулювання. Державні пріоритети в галузі нововведень детермінуються напрямами державної економічної політики в цілому. Інституціональна економічна політика визначає соціально-економічне поле інноваційних процесів — сукупність суб'єктів господарювання і відносин між ними. У свою чергу, регулювання інновацій саме стає одним із найважливіших аспектів державної економічної політики.

Політика інноваційного розвитку АПК тісно взаємопов'язана з науковою і науково-технічною політикою, вона включає державне регулювання науки і науково-технічного розвитку в частині, спрямованій на ріст прикладних знань, і використання науково-технічних досягнень в аграрній сфері економіки. Перетинаючись між собою, ці дві складові державного регулювання не покривають одна одну цілком, а мають ряд специфічних об'єктів і методів.

Інноваційна політика сполучається і з інвестиційною політикою, яка спрямована на стимулювання інвестицій і одночасно стимулює інновації в тій частині, у котрій інвестиції виступають базою для матеріалізації нововведень в АПК. Одночасно активізація інноваційних процесів породжує додатковий попит на інвестиції.

Розвинута економіка характеризується ростом кореляції політики інноваційного розвитку АПК і структурної політики. Можливим шляхом державного впливу виступає стимулювання інновацій через структурну політику — підтримку високотехнологічних (наукомістких) галузей, заохочення розвитку традиційних галузей на новій технічній базі, сприяння згортанню виробництв, що стагнуть, із метою переключення ресурсів у галузі з більш високим інноваційним потенціалом. У той же час заохочення інноваційної діяльності саме по собі є преференцією для нових наукомістких галузей.

Політика інноваційного розвитку АПК практично нездійсненна у відриві від агропромислової політики, що стає одним із найважливіших чинників попиту на інновації за допомогою впливу на структуру власності, розміри підприємств, концентрацію і розподіл виробничих ресурсів і т.п.

Не можна випустити з уваги і взаємозв'язок державної політики інноваційного розвитку АПК і соціальної політики. Впровадження науково-технічних досягнень за наявності раціональної політики дозволяє підтримувати життєвий рівень основної маси сільського населення над критично небезпечною для соціальної стабільності рисою, забезпечувати соціальну впевненість шляхом постійного розширення спектра споживаних матеріальних і нематеріальних благ і послуг, розвивати інтелектуальний потенціал особистості й суспільства, охороняти соціум від деградації. Реальне перетворення інновацій у рушійну силу суспільного розвитку можливе лише при досягненні соціальної

згоди, наявності широкого середнього прошарку населення, спроможного сформувати сприятливий соціальний клімат для поширення нововведень. У той же час прискорення інноваційних процесів змушує акцентувати такі питання, як згладжування найбільше гострих соціальних протиріч, пов'язаних із науково-технічним прогресом, соціальний захист науковців й інноваторів і т.п.

Державна політика інноваційного розвитку АПК тісно переплітається з іншими видами політики держави, проте при цьому вона суттєво відрізняється від них за характером, масштабами підтримки, обсягом ресурсів, необхідних для оновлення і модернізації виробничого потенціалу на основі реалізації вітчизняних досягнень науки та техніки.

Слід зазначити також, що відмітною рисою державної політики інноваційного розвитку АПК є й те, що централізована організація інноваційної діяльності в АПК є не ефективною через специфіку даної галузі матеріального виробництва. Найбільш доцільною в даному випадку є організація інноваційної діяльності з орієнтацією, в першу чергу, на регіональні особливості та потреби в інноваціях, які визначають пріоритетні напрямки розвитку агропромислового комплексу.

Завдання регіональних органів влади щодо інноваційного розвитку визначені в Концепції державної регіональної політики, ухваленій Указом Президента України 25 травня 2001 року, головною метою якої є здійснення системи заходів для забезпечення ефективного управління економічним і соціальним розвитком країни. Головним напрямом роботи територіальних органів влади є розробка Регіональних стратегій інновацій децентралізованого ендегенного процесу, яка включає розробку проектів місцевих інноваційних програм, залучення підприємств, організацій до розв'язання проблем інноваційного розвитку регіону, здійснення фінансової підтримки цих проектів, формування сприятливого інвестиційного клімату та широко-масштабна робота щодо пошуку потенціальних інвесторів. Але слід наголосити на існуванні чинників, що гальмують розвиток регіонів: по-перше, це відсутність системного підходу до регіональної політики, відсутність планів стратегічного соціально-економічного розвитку областей, районів, селищ, по-друге, некомпетентність керівників регіонів різних рівнів [7].

Що стосується вирішення питання підвищення якості державного управління, в тому числі органів місцевого самоврядування, то вважаємо за необхідне визначитись з функціями державних органів щодо регулювання інноваційного розвитку АПК. До найбільше важливих з них слід віднести наступні:

1. Акумулявання коштів на наукові дослідження і інновації в аграрній сфері економіки. Необхідна концентрація ресурсів може досягатися як за рахунок дії загальних механізмів перерозподілу через бюджет, так і за рахунок формування спеціальних фондів. Дана функція може здійснюватися не тільки безпосереднім фінансуванням інноваційних процесів із державних коштів, але і сприянням акумулюванню ресурсів у приватних, акціонерних, змішаних, суспільних, спільних (міжнародних) структурах. У ряді випадків держава може концентрувати як фінансові кошти, так і необхідні для здійснення інновацій в АПК інтелектуальні, матеріально-технічні ресурси.

2. Координація інноваційної діяльності в АПК. Перед державою постає задача визначення загальних стратегічних орієнтирів інноваційних процесів у АПК. З метою їх досягнення держава сприяє кооперації і взаємодії різноманітних інститутів у здійсненні інновацій. Державні структури формують єдиний технологічний простір, що забезпечує сумісність нововведень в АПК.

Актуальними задачами є також координація в тимчасо-

вому аспекті, що синхронізує нововведення по технологічних ланцюгах і стадіях науково-інноваційного циклу, зм'якшення циклічності інвестиційних-інноваційних процесів.

3. Стимулювання інноваційного розвитку АПК. Центральне місце тут займають заохочення конкуренції, а також різноманітні фінансові субсидії і пільги учасникам інноваційних процесів. Велике значення має часткове або повне державне страхування інноваційних ризиків. Держава здатна здійснювати "інноваційний тиск" на суб'єктів господарювання введенням санкцій за випуск застарілої продукції або використання застарілих технологій.

4. Створення правової бази інноваційних процесів у аграрній сфері економіки. Важливим є не тільки формування необхідного законодавства, що поєднає стабільність і своєчасне коригування відповідно до суспільних і технологічних змін, але і створення реально чинних механізмів, що забезпечують його дотримання. Особливе місце належить державному захисту прав авторів науково-технічної продукції і інноваторів, тобто охороні прав інтелектуальної і промислової власності [7].

5. Кадрове забезпечення інноваційного розвитку АПК. Зміст програм навчання в державних аграрних навчальних закладах повинно сприяти як розвитку творчого потенціалу генераторів інновацій, так і сприйнятливості спеціалістів до нововведень. Необхідно прагнути досягнення збалансованості універсальних і спеціальних знань, а також уявлень про комерціалізацію інновацій.

Важливо сформувати навички до постійної самоосвіти протягом всього активного життя.

6. Формування науково-інноваційної інфраструктури. Держава забезпечує діяльність інформаційних систем — одного з основних каналів поширення нововведень. Державні структури надають інноваторам й інші послуги: юридичні, ділові, консультаційні і т.д.

Держава може також виступати посередником між інноваційними суб'єктами, надавати допомогу у пошуку партнерів, укладання угод під державні гарантії і т.п.

7. Інституціональне забезпечення інноваційних процесів у АПК. Мова йде, насамперед, про створення державних організацій і підрозділів, які виконуватимуть НДДКР і здійснюватимуть нововведення в галузях аграрної сфери економіки. Держава також має сприяти поширенню в економіці організаційних структур, найбільшою ефективних із погляду продукування і впровадження інновацій (значні корпорації, малий бізнес і т.п.).

8. Регулювання соціальної й екологічної спрямованості інновацій в АПК. З одного боку, держава покликана здійснювати особливу підтримку нововведенням, що забезпечують соціальну стабільність, підтримку екологічної рівноваги в АПК. З іншого боку, тільки на державному рівні можливі запобігання і нейтралізація негативних впливів, пов'язаних із науково-технічним прогресом.

9. Підвищення суспільного статусу інноваційної діяльності в АПК. Держава організує пропаганду науково-технічних досягнень і нововведень в АПК, моральне заохочення інноваторів, забезпечує їхній соціальний захист і т.п.

10. Регіональне регулювання інноваційних процесів. Центральна і місцеві влади сприяють найбільш повній реалізації інноваційних ресурсів регіонів, у тому числі шляхом різноманітного роду регіональних преференцій (податкових пільг і т.п.). Держава сприяє раціональному розміщенню науково-технічного й інноваційного потенціалу в АПК. Як правило, центральні державні структури прагнуть до вирівнювання умов поширення інновацій по території країни.

ВИСНОВКИ

Виходячи з вищевикладеного, нині вкрай актуальною задачею є реформування державних інститутів, підвищення

їхньої ефективності, розробка нових технологій державного регулювання.

Організація економіки має свідомо здійснюватися державними структурами. Держава повинна регулювати ті сфери і процеси, які ринок регулює недостатньо ефективно або не в змозі координувати взагалі. Вона повинна, з одного боку, виступати гарантом функціонування ринкової економіки, з іншого — підтримувати ті сфери економіки (зокрема, АПК), де ринкові закони спрацьовують із запізненням чи взагалі не спрацьовують, виступаючи, отже, стабілізуючим чинником. Якщо у розвинутих країнах державне регулювання має забезпечити конкурентоспроможність економіки на світовому ринку, то в нашій країні — сформувати ринкові відносини господарювання та забезпечити створення умов для прибуткового ведення підприємницької діяльності вітчизняними аграрними товаровиробниками, їх підтримку та захист. Необхідно спрямовувати державну політику на оптимальне і збалансоване поєднання державного регулювання і ринкового саморегулювання. Звичайно, їх раціональне співвідношення не є сталим і має залежати від економічної ситуації в країні, специфіки виробництва, менталітету нації, ступеня відкритості економіки, рівня технічного розвитку, якості апарату державного управління.

Література:

1. Брукинг Э. Интеллектуальный потенциал: ключ к успеху в новом тысячелетии: пер. с англ. / Э. Брукинг. — СПб.: Питер, 2005. — 288 с.
2. Гаман Л.В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід: монографія / Л.В. Гаман. — К.: Вікторія, 2004. — 312 с.
3. Доклад о мировом развитии 2007 года. Развитие и новое повеление: пер. с англ. // Публикации Международного банка реконструкции и развития (Всемирного Банка) http://www.vesmirbooks.ru/index.html?url=_1_3_6&sid=.http://www.vesmirbooks.ru/index.html?url=_1_3_6&sid=.. М.: Издательство "Весь Мир", 2008. — 312 с.
4. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності: зб. законодавчих актів: за станом на 25 травня 2007 року // Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парламентське видавництво, 2007. — 152 с.
5. Каракай Ю. Інвестиційний клімат в Україні / П. Гайдучкий, Ю. Каракай, В. Грамотнєв, С. Суярко, В. Баліцька. — К.: Нора-друк, 2002. — 246 с.
6. Кириленко І. Г. Аграрний сектор України: уроки, завдання / І. Г. Кириленко // Економіка АПК. — 2004. — № 3. — С. 3—11.
7. Концепція державної регіональної політики, ухвалена Указом Президента України 25 травня 2001 року.
8. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери / О.М. Могильний. — Ужгород: ІВА, 2005. — 400 с.
9. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник [2007] // Державний комітет статистики України. — К.: ДП "Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України", 2008. — 361 с.
10. Науково-технічний потенціал України: стан, проблеми, перспективи розвитку: альбом / Авт. кол.: Б.А. Малицький та ін. // НАН України, Центр дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України. — К.: [б. в.], 2000. — 63 с.
11. Указ Президента України № 341/2001 "Про Концепцію державної регіональної політики" 25 травня 2001 року: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=341%2F2001>.
12. Шляхи інноваційного розвитку України / Табачник Д.В., Кремень В.Г., Гуржий А.М., Гончаренко М.Ф. та ін. — К.: Людопринт, 2004. — 544 с.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2010 р.